

PRZEWODNIK PISANIA O INNYM

Magdalena Horodecka: „Pośrednicy. Współczesny reportaż literacki wobec Innego”. Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, Kraków 2020, s. 304.

Książkę Magdaleny Horodeckiej „Pośrednicy. Współczesny reportaż literacki wobec Innego” można traktować jako swoiste kompendium wiedzy – nie tylko o tekstach, które poruszają tematykę innych kultur, ale także o strategiach i sposobach opisywania Innego w prozie niefikcjonalnej. Warto wspomnieć, że praca ta jest zbiorem wcześniejszych publikacji badaczki, w wersjach zmienionych i rozszerzonych. Swoje rozważania autorka rozpoczyna od wstępu, w którym wskazuje na zależności między reportażem, antropologią, etnopoetyką, podróżopisarstwem. Stają się one niezwykle istotne w kolejnych rozdziałach, a przede wszystkim w głównej części książki, w której autorka szczegółowo analizuje wybrane przez siebie reportaże i strategie postrzegania Innego przez reporterów i reporterki. Okazuje się bowiem, że aby móc pisać o Innym, nie wystarczy jedynie posiadanie warsztatu dziennikarskiego i umiejętności prowadzenia rozmowy – coraz ważniejszą rolę odgrywają kompetencje interkulturowe reportera, które mają ogromny wpływ na to, jaki obraz Innego przekazują czytelnikom.

W opracowaniu można wyodrębnić dwie zasadnicze części. Pierwsza z nich – teoretyczna – skupiona jest na opisie pisarskich strategii, genezy oraz ewolucji pisarstwa reportażowego. W tym miejscu autorka zestawia teorie medioznawcze z etnografią, antropologią, teorią translacji, tłumacząc, jak te obszary się przenikają i w jaki sposób mogą na siebie oddziaływać. Wskazuje między innymi, jak na przestrzeni lat modyfikacji ulegało reporterskie spojrzenie na Innego – jak dużą rolę zaczęły odgrywać obserwacja uczestnicząca, dialog, zanurzenie się w obcej kulturze. Warto nadmienić, że wszelkie prezentowane uwagi i tezy autorka obrazuje licznymi przykładami całych utworów dziennikarskich bądź też fragmentów, zwykle pochodzących z reportaży klasyków znanych medioznawcom i badaczom (autorstwa Ryszarda Kapuścińskiego, Hanny Krall, Wojciecha Tochmana czy Lidii Ostafowskiej). Przykładom często towarzyszą krótkie streszczenia przywoływanych dzieł, a także, w niektórych przypadkach, notki biograficzne autorów lub opisy znaczących dla powstania utworu wydarzeń z życia reportera. Takie ujęcie sprawia, że koncepcje opisywane przez Horodecką stają się pełniejsze i prowadzą

do głębszego zrozumienia danej teorii. Warto także zwrócić uwagę na wnikliwość autorki podczas formułowania refleksji i przypisywania reportażowych przykładów do konkretnych koncepcji, co – jak wskazuje w pewnym momencie sama autorka – nie jest zupełnie jednoznaczne. Pisząc między innymi o różnicach między podejściem uniwersalistycznym a relatywistycznym (s. 29), badaczka podaje przykład reportażu „Kobiety w kolorze lila” Hanny Krall, początkowo przywołując go jako utwór napisany w perspektywie relatywistycznej (w której kultura Innego jest opisywana sama w sobie, bez odniesień i porównań, a także – bez jawności osoby reportera). Jednakże zaraz potem określa relatywizm w reportażu Krall jako „częstkowy” (s. 46) i wskazuje na następny czynnik istotny w analizie reportaży o Innym – w tym kontekście chodzi o sytuację polityczną w czasach, kiedy reportaże powstawały. Wspomniany przykład odsłania również, z jak złożonym problemem borykała się Horodecka, podejmując próbę analizy metod pisania o Innym – każdy poruszony wątek otwierał następne pola do interpretacji, dokładał kolejne czynniki, na które należało zwrócić uwagę, tworząc przestrzeń nieskończonych wariacji reportażowego pisarstwa o Innym.

Rozwinięcie wątków jedynie wspomnianych w części teoretycznej można znaleźć w kolejnej, obszerniejszej części opracowania podzielonej na kilka segmentów, z których każdy poświęcony został konkretnemu reportażowi wybranemu do analizy przez autorkę. Horodecka wybrała i wzięła na warsztat sześć reportaży pięciorga autorów, w tym: „Czasy secondhand” Swietłany Aleksijewicz, „Kaukaz” Wojciecha Góreckiego, „Cygan to cygan” Lidii Ostałowskiej, „Papusze” i „Marlene” Angeliki Kuźniak oraz „Niewidzialnych” Mateusza Marczewskiego. Wybór tekstów jest nieprzypadkowy – każdy z nich to odmienne ukazanie koncepcji Innego, różny stosunek reportera do obcej kultury i jego reprezentantów, każdy tekst wnosi do całości kształtu analizy nowy element: Aleksijewicz staje się według Horodeckiej akuszerką świadomości (s. 119), pomagającą rozmówcom zinterpretować ich miejsce w postsowieckiej codzienności; Górecki nadaje znaczenie pojęciu geograficznego kontinuum reprezentacji (s. 135) i oddaje głos opisywanej kulturze; Ostałowska podejmuje próbę oddemonizowania obrazu opisywanego Innego. Analizę każdego reportażu przeprowadzono wnikliwie i wielostronnie – rozważania Horodeckiej skupiają się między innymi wokół roli, w jakiej sytuuje się reporter lub reporterka. Badaczka przytacza potwierdzające tę rolę (lub zaprzeczające jej) cytaty, wskazuje na stosunek autora/autorki do bohaterów reportażu, a nawet podejmuje się analizy warstwy wizualnej (okładki i fotografii zamieszczonych w książce).

Choć zdecydowana większość analizowanych przez Horodecką reportaży reprezentuje empatyczny stosunek reportera wobec Innego, pod koniec książki autorka przedstawia tak zwaną strategię wyzwania (s. 229), którą rozumie jako sposób opisu pojawiający się „w sytuacji radykalnej niezgody podmiotu na prezentowany w tekście aspekt kultury Innego, jego pozycji społecznej lub warunków, w których egzystuje” (s. 236). Ta część opracowania w kontekście prezentowanych rozważań wydaje się jedną z najciekawszych i rzuca całkowicie nowe światło na pisarstwo reportażowe o Innym. Jako przykład funkcjonowania strategii wyzwania w prozie niefikcjonalnej badaczka przytacza interesującą historię Åsne Seierstad i jej reportażu

„Księgarz z Kabulu”. Publikacja ta doprowadziła dziennikarkę przed sąd – jeden z bohaterów oskarżył norweską reporterkę o naruszenie dóbr osobistych (dziennikarka w reportażu wprowadziła narratora wszechwiedzącego, czego konsekwencją było przypisanie bohaterom myśli i wypowiedzi, które w rzeczywistości nie miały miejsca) (s. 232). W tej części Horodecka opisuje również między innymi *casus* Piotra Ibrahima Kalwasa – polskiego reportera, który przeszedł na islam – oraz tłumaczy funkcję prowokacji w pisaniu o Innym.

Cel omawianej monografii nie polegał na prostym zrekonstruowaniu mniej lub bardziej adekwatnych sposobów patrzenia na Innego i jego kulturę. Wydaje się, że ambicją autorki było raczej zaprezentowanie szerokiego spektrum polskiego pisarstwa reportażowego o Innym oraz zilustrowanie wielości metod i technik, za pomocą których można przekazywać czytelnikom wiedzę o odmiennych kulturach. Wniosek, który wyłania się z rozważań Horodeckiej, dotyczy właśnie tego pośrednictwa, zaznaczonego zresztą w samym tytule pracy. Badaczka sugeruje, że niemożliwe jest stworzenie obiektywnego, niczym niezapośredniczonego obrazu Innego. Tekst „Pośredników...” nie tylko przedstawia wyczerpujące analizy, ale także stanowi vademecum pojęć, terminów i idei, zdecydowanie poszerzających wiedzę na temat pisarstwa reportażowego o Innym. Staje się tym samym zbiorem interesujących interpretacji, jak również wskazówek dla samych reportażystów podejmujących tematykę obcych kultur. Z tego względu książka ta może stanowić niezwykle atrakcyjną lekturę zarówno dla badaczy, jak i dziennikarzy poszukujących inspiracji dla własnej twórczości.

Marlena Hebda

 orcid.org/0000-0001-8384-9760

